

Ó²ÈÏËÃ²×ÌÀ ØÈËÀ ÆÅØÓÃÑÛËÏÎ ÓÍ²ÅÐÑÈÒÀÒÒ

**ЖЕШУВСЬКА ШКОЛА ДІАХРОНІЧНОЇ СЕМАНТИКИ:
МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ З ІСТОРІЇ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Потапенко С.І.

Рецензована наукова збірка – “У центрі уваги – історична семантика” (*Historical Semantics Brought to the Fore / ed. B. Kopecka, M. Pikor-Niedziałek, A. Uberman. – Chelms : Wydawnictwo TAWA, 2012. – 158 p.*) – містить 12 праць представників Жешувської школи діяхронічної семантики (Польща). Її здобутки цікаві для українських лінгвістів із кількох причин. По-перше, у вітчизняному мовознавстві все ще бракує діяхронічних досліджень міждисциплінарної спрямованості. По-друге, на відміну від українських лінгвістів, які у такого роду розвідках обмежуються аналізом концептів [2; 3; 5] і метафор [1], рецензоване видання пропонує більш широку перспективу: воно вирізняється розмаїттям залученого матеріалу й використаних семантичних, когнітивних і гендерних методів, долучаючи концептуальну метонімію, теорії поля й концептуальної інтеграції.

Збірку відкриває стаття про роль концептуальної метонімії – одного з головних когнітивних процесів – у розвитку семантики одиниць на позначення професій і занять (Cymbalista P. *Metonymy and semantic modification: The phenomenon of names of professions and occupations. – С. 9–25*). Завдяки застосованій лінгвокогнітивній методиці виявлено, що в концептуальній базі окремої лексичної одиниці метонімічні зв'язки формуються внаслідок спрощення відношень між фігурою й фоном, зумовлюючи модифікацію значення окремого слова. У статті запропоновано низку ономазіологічних моделей формування одиниць на позначення професій: місце – працівник, напр., *milliner* – майстер з виготовлення жіночих капелюхів; одяг – працівник, напр., *red-coat* – солдат британської армії; платня – працівник, напр., *penny-a-liner* – журналіст; продукт – працівник, напр., *alewife* – власниця пивної; матеріал/предмет діяльності – працівник, напр., *fireman* – пожежник.

Важливість статті про теорію поля як лінгвістичний засіб аналізу значення та його змін (Grąs ko A. *Field theory as linguistic tool of analysing meaning and meaning shifts. – С. 27–41*) зумовлена потребою в зіставленні когнітивних методів з іншими підходами. У цій розвідці розглядаються відмінності між поняттями лексичного, семантичного й вербального полів; германські джерела теорії поля, за-

стосованої до вивчення колоронімів і одиниць на позначення родинних стосунків; розвиток польових досліджень у європейській й американській традиціях. Застосування компонентного аналізу розглядається на прикладі одиниць на позначення місця у французькій мові й контейнерів, представлених водоймами, при вивченні яких авторка спирається на праці професора Г.А.Клепарського, а також гастрономічних термінів і концептуального поля краси. Зазначимо, що спостереження професора Г.А.Клепарського над назвами водних контейнерів корелюють із образ-схемним аналізом відповідних одиниць, здійсненим на матеріалі англійської, польської й української мов (див. [6, с. 107]).

Семантичні зміни, засновані на гастрономічній метафорі (*foodsemy*), за якої властивості макрокатегорії ЇЖА проектуються на концепт ІСТОТА, розглянуто на матеріалі одиниць на позначення м'ясних продуктів, напр., *meat market* “м'ясний базар”, *meat rack* “бар, де знаходять партнерів на ніч” тощо у статті професора Г.А.Клепарського (Kleparski G. A. *The dark side of foodsemy: On extralinguistically conditioned wammel syndrome. – С. 43–47*). Автор обстоює ідею про “синдром лінгвістичного рагу” (*wammel syndrome*), який має місце під час позначення їжі, склад якої важко чи неможливо встановити, що викликає острах, відображений у механізмах гастрономічної метафори. Механізм цього синдрому розкритий на прикладі англійського іменника *pudding*, який позначає повну людину (*thick-set person*), та низки інших слів французької і польської мов. У статті також доведено, що використання гастрономічних термінів для іменування національності зумовлено не стільки популярністю певної їжі, скільки її незвичністю, про що свідчить позначення французів англійською одиницею *frog-eaters* “любителі жаб” за відсутності виразу *Champaign-drinkers* “любителі шампанського”.

Гендерний аспект діяхронічних досліджень розглянуто в статті, присвяченій стереотипізації образу жінки у прислів'ях і цитатах (Kochman-Haładaj B. *On how proverbs and quotations aid in stereotyping (of a woman). – С. 49–62*). Матеріал трьох мов – англійської, йоруба й польської – свідчить

про майже універсальне приниження жінок, яке межує з ненавистю, що пояснено чоловічим авторством більшості паремій і змушує авторку до закликати змінити ставлення до жінок із метою забезпечення рівності.

Важлива роль метонімії у формуванні семантики номінативних одиниць розкрита у статті, присвяченій творенню зменшувальних і пестливих форм власних назв, які набувають оцінного потенціалу внаслідок формування нових смислів, здебільшого у переносних значеннях (Корецька В. On *gallant Johns* and *plain Janes* – names and their axiological potential. – С. 63–82). Так, власна назва *Jack* може значити “погано вихований” або “хлопець”. У переносному сенсі оніми імплікують надмірне або протизаконне заняття сексом особами обох статей; одиниці на позначення чоловіків відбивають їхню нерозумність і неосвіченість; жіночі імена імплікують пліткарство й неприємну зовнішність.

Лінгвокогнітивний аналіз поняття етнічності як складника більш загальної ідеї ЧУЖОГО (*otherness*) виявив, що останню можна зрозуміти лише в контексті категоризації, тобто нашої здатності ідентифікувати схожі й відмінні риси (Kudła M. A cognitive account of *ethnicity* as a dimension of *otherness*: A pilot study. – С. 83–98). Для зіставлення порівнюваних у статті концептів залучено стереотипи, тобто покладені в основу формування категорій спрощені уявлення про властивості, які типізують людину або ситуацію. На думку автора, для західної культури характерні такі риси ЧУЖОГО, означувані відповідними одиницями: раса, етнос, релігія, регіон, територія, вік, стать, зовнішність, здоров'я, сексуальна орієнтація, освіта, класова належність, професія, політичні уподобання. Водночас, властивості, пов'язані зі сферою етнічності, пропонується узагальнити у формі однойменної ідеалізованої когнітивної моделі (ICM), яка включає слоти походження, анатомічної будови, мови, їжі, одягу, заняття, власних назв, характеру, історії, природних умов.

Теорію концептуальної інтеграції застосовано до аналізу заголовків журналу *National Geographic* за 1888–2008 рр. (Pikor-Niedziałek M. A cognitive semantics interpretation of *National Geographic* headlines 1888–2008: One hundred years of the evolving style. – С. 99–117). На думку авторки, застосована теорія дозволяє відмовитися від традиційного розуміння концептів як статичних структур, що зберігаються у довготривалій пам'яті, на користь динамічних моделей, з одного боку, та сприяє поясненню метафоричних проєкцій на більш високому рівні узагальнення – з іншого. Застосування теорії концептуальної інтеграції до аналізу сорока заголовків про життя китів дозволило диференціювати три різновиди метафор і метонімії: конвенціональні, напр., *making friends with a killer whale*; варіативні, напр., *lord of the oceans*; новітні, напр., *hunting the heartbeat of a whale*. Встановлено, що два останні різновиди переносів набули поширення з середини

минулого століття внаслідок змін у сприйнятті природи, коли на перший план вийшла проблема її захисту. Принагідно вкажемо на залучення концептуальної інтеграції під час аналізу газетних заголовків політичного змісту [7, с. 20], а також можливість використання з цією метою дослідницького апарату образ-схем [4, с. 183–209].

Метафоричні проєкції задіяні під час аналізу ідіом із прикметниками на позначення червоного кольору (Uberman A. 'Seeing red' – figurative meanings of colour terms: The case study of *red*. – С. 119–136). Виявлено, що метафоричні вживання прикметника *red* акцентують окремі риси описуваних явищ: попередження, напр., *red light*, погіршення умов і емоції, напр., *see red*, зв'язок із вогнем, напр., *red mare*; особливе ставлення, напр., *red carpet*, асоціації з комуністичним режимом (напр., *Red Army*). На нашу думку, останні можна зарахувати до груп на позначення емоцій або особливого ставлення.

У розділі коротких повідомлень і рецензій аналізується походження англійських слів *assassin* і *friend* (Kleparski G.A., Trinder D. An assassin is just a friend you haven't yet met: The strange case of friendly friends and unfriendly assassins. – С. 139–143). Увага до них зумовлена негативним значенням першого й поступовою зміною семантики останнього, що, зокрема, демонструють англійська діома *with friends like these* і вираз *friendly fire*.

Уміщені в другому розділі рецензії на дві книги, видані науковцями Жешувської школи діахронічної семантики, розширюють наш уявлення про її здобутки. Перша рецензія присвячена пейоративізації англійських слів на позначення жінок (Kochman-Haładzi B. & Kleparski G. A. On pejoration of women terms in the history of English. Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2011), а друга аналізує 16 праць збірки, виданої у 2009 р., (In medias res – studia resoviensia in lingua et litteris, ed. Kleparski G. A. – Rzeszów : Wydawnictwo PROMAR – INTERNATIONAL, 2009. – 218 с.).

Крім інтенсифікації міждисциплінарного підходу до вивчення історії мови, рецензоване видання змушує нас замислитися над іншим важливим питанням: необхідністю збільшення українськими дослідниками кількості англомовних видань, що дозволить поширювати інформацію про вітчизняну лінгвістику за межами країни. На жаль, у рецензованій збірці знаходимо лише одне посилання на працю, видану на Україні (с. 40): *Лексикологія англійської мови* Н.М.Раєвської (К., 1979). Вона знайшла свого читача в Польщі, тому що була написана англійською мовою.

Упевнений, що рецензоване видання буде корисним для українських лінгвістів, адже воно відбиває тенденції розвитку сучасної міждисциплінарної парадигми в мовознавстві, що виявляється в залученні когнітивних процедур, представлених концептуальною метафорою, концептуальною метонімією, теорією концептуальної інтеграції, а також положень гендерної лінгвістики й теорії поля.

Література

1. Антонюк М. О. Структурно-семантичні та функціональні характеристики давньоанглійської метафори : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Антонюк М. О. – К., 2008. – 17 с.
2. Гулівець Н. О. Лінгвокультурологічні реалізації концепту ДОЗВІЛЛЯ (на матеріалі англійської літератури VIII–XXI ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Гулівець Н. О. – Донецьк, 2010. – 20 с.
3. Кисельова А. Л. Концепт ЖІНОЧІСТЬ у вікторіанській лінгвокультурі : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Кисельова А. Л. – К., 2007. – 20 с.
4. Потапенко С. І. Сучасний англомовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти : монографія / С. І. Потапенко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2009. – 391 с.
5. Шваб Т. О. Еволюція концепту ГЕРОЇЗМ в англійській мові (на матеріалі текстів давньоанглійського, середньоанглійського та ранньонovoанглійського періодів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Шваб Т. О. – К., 2006. – 18 с.
6. Głaz A. Cognitive aspects of word meaning: Water and sea vs. land in English, Polish and Ukrainian / A . Głaz, S. Potapenko // Проблеми зіставної семантики. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – Вип. 9. – С. 107–112.
7. Tabakowska E. What's in a title? / E. Tabakowska // What's in a Text? Inquiries into the Textual Cornucopia. – Cambridge Scholars Publishing, 2012. – P. 20–30.